

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI
JAHON ADABIYOTI VA QIYOSIY ADABIYOTSHUNOSLIK KAFEDRASI

**“SHARQ MUMTOZ POETIKASI
MUAMMOLARI:
NAVOIY VA RUMIY”**

*mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy
konferensiya materiallari
2025-yil, 22-aprel*

MINISTRY OF HIGHER EDUCATION, SCIENCE AND
INNOVATIONS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN
ALISHER NAVAI TASHKENT STATE UNIVERSITY
OF UZBEK LANGUAGE AND LITERATURE
DEPARTMENT OF WORLD LITERATURE AND
COMPARATIVE LITERATURE

*Proceedings of the international
scientific-theoretical conference titled*

**“ISSUES IN ORIENTAL CLASSICAL
POETICS: NAVO'I AND RUMI”**

April 22, 2025

Toshkent
“Nurafshon business”
2025

UO'K 845.711.05

KBK 133.585.3

“Sharq mumtoz poetikasi muammolari: Navoiy va Rumiy” mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari. – Toshkent: Nurafshon business, 2025. – 1016 b.

ISBN 978-9910-8871-6-1

Mas’ul muharrir:

Shuhrat Sirojiddinov,

filologiya fanlari doktori, akademik

Tahrir hay’ati:

Shuhrat Sirojiddinov (O‘zbekiston), Münevver Tekcan (Turkiya), Uzoq Jo‘raqulov (O‘zbekiston), Agnieska Vojta (Germaniya), Nozliya Normurodova (O‘zbekiston), Rukhsana Iftikhar (Pokiston), Almaz Ulviy (Ozarbayjon), Suvon Meli (O‘zbekiston), Sergey Nikonorov (Rossiya), Akibatxan Ismanova (Qirg‘iziston), Makpal Orazbek (Qozog‘iston), Aleksey Pilev (Rossiya), Nurboy Jabborov (O‘zbekiston), Shafiqa Yorqin (Afg‘oniston), Amir Ne‘mati Lima‘i (Eron), Nafas Shodmonov (O‘zbekiston), Rakymjan Turysbek (Kazakhstan), Dilmurod Quronov (O‘zbekiston), Gulnoz Xalliyeva (O‘zbekiston), Dilnavoz Yusupova (O‘zbekiston).

Sharq-islom madaniyatining ikki buyuk vakili – Alisher Navoiy va Jaloliddin Rumiy ijodi badiiyati, tarixiy-tipologik xossalarini ilmiy-nazariy tadqiq etishga qaratilgan “Sharq mumtoz poetikasi muammolari: Navoiy va Rumiy” mavzuidagi mazkur konferensiya materiallari ulkan geografik ko‘lami, tipologik talqinlari, tahliliy xulosalari bilan o‘ziga xosdir. To‘plam to‘rt bo‘limdan tashkil topgan. Har bir bo‘lim o‘zicha mustaqil ilmiy muammoni aks ettirishi bilan birga, Navoiy va Rumiy poetikasi sathida o‘zaro umumlashadi, jahon adabiyoti, qiyosiy adabiyotshunoslik, tarixiy hamda nazariy poetika, hozirgi adabiy jarayon muammolarini aks ettirishi bilan ma’naviy-ma’rifiy, badiiy-estetik ahamiyat kasb etadi.

Ilmiy to‘plam adabiyot nazariyasi, adabiy tanqid, adabiyot tarixi, qiyosiy adabiyotshunoslik, tarjima nazariyasi, tarjimashunoslik bilan shug‘ullanayotgan doktorant, tayanch doktorantlar; magistrant va bakalavriyat bosqichi talabalari, shuningdek, badiiy adabiyot masalalari bilan qiziquvchilar uchun mo‘ljallangan.

To‘plam Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti Ilmiy-texnik kengashining 2025-yil 3-apreldagi yig‘ilishi qaroriga asosan nashrga tavsiya etilgan.

**Mualliflar qarashlari tahririyat nuqtayi nazaridan
farqlanishi mumkin.**

© “Nurafshon business”, 2025.

UDC 845.711.05

KBK 133.585.3

Proceedings of the International Scientific-Theoretical Conference on the topic "Issues in Oriental Classical Poetics: Navoi and Rumi" – Tashkent: Nurafshon Business, 2025. – 1016 pages.

ISBN 978-9910-8871-6-1

Editor-in-Chief:

Shuhrat Sirojiddinov,

Doctor of Philological Sciences, Academician

Editorial Board:

Shuhrat Sirojiddinov (Uzbekistan), Münevver Tekcan (Turkiye), Uzoq Jo'raqulov (Uzbekistan), Agnieszka Wojta (Germany), Nozliya Normurodova (Uzbekistan), Rukhsana Iftikhar (Pakistan), Almaz Ulviy (Azerbaijan), Suvon Meli (Uzbekistan), Sergey Nikonorov (Russia), Akibatkhon Ismanova (Kyrgyzstan), Makpal Orazbek (Kazakhstan), Aleksey Pilev (Russia), Nurboy Jabborov (Uzbekistan), Shafiqqa Yorqin (Afghanistan), Amir Ne'mati Lima'i (Iran), Nafas Shodmonov (Uzbekistan), Rakymjan Turysbek (Kazakhstan), Dilmurod Quronov (Uzbekistan), Gulnoz Khal-liyeva (Uzbekistan), Dilnavoz Yusupova (Uzbekistan).

The present conference proceedings, titled "Issues in Oriental Classical Poetics: Navoi and Rumi" focus on the scholarly and theoretical exploration of the artistic, historical, and typological dimensions of the works of two eminent figures of Eastern-Islamic culture – Alisher Navoi and Jalaluddin Rumi. With its broad geographical scope, comparative perspectives, and analytical insights, the collection offers a unique contribution to the field. The volume is organized into four sections. Each section explores a distinct scholarly issue while also highlighting the shared poetic features and mutual influences in the works of Navoi and Rumi. The discussions extend to themes in world literature, comparative literary studies, historical and theoretical poetics, and contemporary literary discourse, contributing to both intellectual and aesthetic understanding.

This collection is intended for doctoral and postgraduate researchers, as well as master's and undergraduate students in fields such as world literature, literary theory, literary criticism, comparative literature, translation theory, and translation studies. It may also be of interest to anyone engaged in the study of artistic literature.

The publication was recommended by the Scientific and Technical Council of Alisher Navoiy Tashkent State University of Uzbek Language and Literature on April 3, 2025.

The views expressed in the articles do not necessarily reflect those of the editorial board.

© "Nurafshon business", 2025.

MUNDARIJA

1.	<i>Shuhrat SIROJIDDINOV.</i> IKKI BUYUK – IKKI TURK (<i>Kirishso'z ornida</i>)	15
 I SHO'BA NAVOIY VA RUMIY: BADI'YAT VA TIPOLOGIYA 		
2.	<i>Узоқ ЖЎРАҚҲҲОВ.</i> МУМТОЗ ПОЭТИКАДА “ИДЕАЛ ОБРАЗ” МУАММОСИ	20
3.	<i>Қозоқбой ЙЎЛДОШ.</i> “ЛАЙЛИ ВА МАЖНУН” ДОСТОНИДА РУҲИЯТ ТАСВИРИ	48
4.	<i>Сувон МЕЛИ.</i> “ХАМСА”ДА МУАЛЛИФ “МЕН”И	57
5.	<i>Gulnar Agig JAFARZADE.</i> THE INFLUENCE OF RUMI ON ALISHER NAVAI'S PERSIAN RUBAIYAT	68
6.	<i>Münevvər TEKCAN.</i> ALI SHIR NAVA'I'S IMPACT ON THE TIMURID RENAISSANCE	79
7.	<i>Сергей НИКАНОВ.</i> К ВОПРОСУ О ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ЗНАЧИМОСТИ ЭПИТЕТОВ В СБОРНИКЕ “СОКРОВИЩНИЦА МЫСЛЕЙ” АЛИШЕРА НАВОИ	90
8.	<i>Мақсуд АСАДОВ.</i> НАВОИЙ АСАРЛАРИДА ИЖОД ВА ИЖОД АҲЛИ ТАЛҚИНИ	99
9.	<i>Шоира АҲМЕДОВА.</i> АЛИШЕР НАВОИЙ ВА ЖАЛОЛИДДИН РУМИЙ МАКТУБЛАРИ ҲАҚИДА	107
10.	<i>Гулноз ХАЛЛИЕВА, А. ЮСУПОВА.</i> ЕВРОПАДА РУМИЙШУНОСЛИК ВА СУЛТОН ВАЛАДНИНГ БУЮК БРИТАНИЯДА САҚЛАНАЁТГАН АСАРЛАРИ ХУСУСИДА	116

	<i>Оразбек МАҚПАЛ, Айнұр АНАПИНА.</i>	
11.	ӘДЕБИЕТТЕГІ ИНТЕРМӘТІНДІЛІК: АБАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ ӘЛІШЕР НАУАИМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ	121
	<i>Сайфиддин РАФИДДИНОВ.</i>	
12.	НАВОЙИ ВА РУМИЙ ИЖОДИНИНГ ҚИЁСИЙ ЎРГАНИШ МАММОЛАРИ	128
	<i>Dilnavoz YUSUPOVA.</i>	
13.	MAVLONO JALOLIDDIN RUMIY VA ALISHER NAVOIY ASARLARIDA SAMARQAND TALQINI	137
	<i>Илҳом ҒАНИЕВ.</i>	
14.	ЖАЛОЛИДДИН РУМИЙ ВА АЛИШЕР НАВОЙИ АСАРЛАРИДА ИНТЕРТЕКСТУАЛЛИК	146
	<i>Islamjon YAKUBOV.</i>	
15.	JALOLIDDIN RUMIY MEROSI VA ZAMONAVIY O'ZBEK ROMANCHILIGI	153
	<i>Gulbahor ASHUROVA.</i>	
16.	TARIXIY SHAXS TASVIRI: NAVOIY OBRAZI	162
	<i>Qahramon TO'XSANOV, Muhammadamin JURAQULOV.</i>	
17.	RUMIY VA NAVOIY IJODIDA ILM-MA'RIFAT TALQINI	170
	<i>Mahmadiyor ASADOV.</i>	
18.	HOMO POETIKUS KONSEPSIYASI: NAVOIY VA RUMIY	174
	<i>Sobit AVEZOV.</i>	
19.	BOQIYLIKKA DAXLDOR BITIKLAR	174
	<i>Адҳамбек АЛИМБЕКОВ.</i>	
20.	АЛИШЕР НАВОЙИНИНГ ТУРКИЯЛИК ШОГИРДИ	182
	<i>Насиба БОЗОРОВА.</i>	
		187
21.	ҲАЗРАТИ МАВЛОНОНИНГ “МАЖОЛИСИ САБЪА” (“ЕТТИ МАЖЛИС”) АСАРИДА НАЪТ	191
	<i>Yulduz ZIYAYEVA.</i>	
22.	“OSHIQ-MA'SHUQA-RAQIB” OBRAZI GENEZISI	198
	<i>Olmos XURRAMOV.</i>	
23.	ALISHER NAVOIYNING “HOLOTI PAHLAVON MUHAMMAD”DA TARIXIY HAQIQAT IFODASI	205
	<i>Hasamuddin HAMDARD.</i>	
24.	AMIR ALISHER NAVOIYNING HEROT MAKTABINING TUSHUNCHALARINI TEMURIYLAR SIYOSATIGA O'TKAZISHDAGI ROLI	210

25.	<i>Leyla HƏSƏNOVA.</i> AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINDA ROMANTİZM	220
26.	<i>Marifat RAJABOVA, Madina IBOTOVA.</i> RUMİY VƏ NAVOIY LIRIKASIDA KÖ'NGİL METAFORASI	226
27.	<i>Sherxon QORAYEV.</i> MAVLAVİY "GİRDİ DARVESHLAR"NING RAQSU SAMO' MAJLISLARI	231

II SHO'BA SHARQ ADABIYOTIDA POETIKA MUAMMOLARI

28.	<i>Улугбек ХАМДАМ.</i> ГЛОБАЛ ДУНЕДАГИ ЙЎЛЧИ ЮЛДУЗЛАР	244
29.	<i>Zafer TOPAK.</i> ALİ ŞİR NEVÂÎ'NİN TÜRKÇE DİVANLARINDAKİ ŞİİRLE İLGİLİ BENZETMELER VE BUNLARIN ŞAİRİN POETİKASINA KATKILARI	254
30.	<i>Gulnoz XALLIYEVA, Adiba MA'DIYEVA.</i> ZAMONAVİY O'ZBEK VA NEMIS SHE'RIYATIDA BAHOR OBRAZINING BADIİY TALQINI	266
31.	<i>Dilrabo QUVVATOVA.</i> MUMTOZ POETIKADA MASNAVIYGA OID QARASHLAR TALQINI	275
32.	<i>Вусала НАСИБОВА.</i> КОМПЛЕКС НОВРУЗОВСКИХ ОБРЯДОВ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ	279
33.	<i>Диляра ХАЛИЛОВА.</i> К ВОПРОСУ О МЕЖКУЛЬТУРНОМ ПОТЕНЦИАЛЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТОВ НАВОИ И ПУШКИНА В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА	285
34.	<i>Оразбек МАҚПАЛ, Әнуар ЗЕРДЕ.</i> НҮРЛАН МӘУКЕНҰЛЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ ЖӘНЕ АБАЙ ДӘСТҮРІ	289
35.	<i>Олим ОЛТИНБЕК.</i> РАУФ ПАРФИ ШЕЪРЛАРИНИНГ ВАЗН ХУСУСИЯТЛАРИ	297
36.	<i>Farhad RAHİMİ.</i> FERAĞÎ'NİN MİFTAHU'L-LÜGAT SÖZLÜĞÜNÜN DÜZENİ VE EL YAZMASI ÜZERİNE	312

37.	<i>Orzigul HAMROYEVA.</i> QOʻFIYAGA OID BIRLIK LARNING QIYOSIY TAHLILI	325
38.	<i>Ainisa AKMATOVA, Makhlie NAZAROVA</i> THE SPECIFIC PECULIARITIES OF THE EMAGE "WOMAN" IN THE EPIC MANAS AND IN ALISHER NOVOIY'S WORKS	333
39.	<i>Тоғжол НОҒОВ.</i> АЛИШЕР НАВОИЙ БОРЛИҚ ФАЛСАФАСИДА КОСМОС, МАКОН ВА ЗАМОН ТАЛҚИНИ	341
40.	<i>Rustam SHARIPOV.</i> MAHMUDXO'JA BENBUDIY VA ABDURAUF FITRATNING MILLIY DAVLATCHILIK HAQIDAGI QARASHLARI	353
41.	<i>Feruza BURXANOVA.</i> BADIY SO'Z JILOSI	370
42.	<i>Ольга ЧИЖИКОВА, Ирина ЯНОВСКАЯ.</i> ЧЕРТЫ КОСМИЗМА В СТИХОТВОРЕНИИ НИКОЛАЯ КЛЮЕВА "БЕЛАЯ ИНДИЯ" И В НЕКОТОРЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ВОСТОЧНЫХ АВТОРОВ	377
43.	<i>Komiljon HAMROYEV.</i> SHARQ NIKOYATLARINING TIPOLOGIK XUSUSIYATLARI	386
44.	<i>Ҳилуффар УМАРОВА.</i> УЛЖАС СУЛАЙМОНОВ ШЕЪРИЯТИ	393
45.	<i>Zebiniso BEKMURADOVA.</i> PAREMIYADA XIAZM	399
46.	<i>Азамат ХАЙРУЛЛАЕВ.</i> НОРМУРОД НОРҚОБИЛОВ ҲИКОЯЛАРИДА ОНОМАСТИКА	404
47.	<i>Салават АЮПОВ.</i> ОТЗВУКИ РУССКОЙ КЛАССИКИ В ЧЕХОВСКОМ ЭТЮДЕ "БЕЗНАДЕЖНЫЙ"	422
48.	<i>پوهنپار امرالله محمدی</i> بررسی زبان شناسانه استعاره مفهومی عشق در اشعار فارسی نوایی	429
49.	<i>Tozagul MATYOQUBOVA.</i> G'AFUR G'ULOM SHE'RIYATIDA LIRIK QAHRAMON VA KECINMANING POETIK IFODASI	437
50.	<i>Ирина ЯНОВСКАЯ, Ольга ЧИЖИКОВА.</i> СКУЛЬПТУРНЫЕ ОБРАЗЫ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ А.С.ПУШКИНА	445

51.	<i>Шохрат Нусрат МАМЕДОВА.</i> ЭТНОКУЛЬТУРНАЯ СЕМАНТИКА ДЕТСКИХ ДРАМ МИРВАРИД ДИЛЬБАЗИ	453
52.	<i>Umida ABDULLAYEVA.</i> "SHAYX SAN'ON" QISSASIDA USTOZ-SHOGIRD MASALASI	466
53.	<i>Yorqinoy NASIRDINOVA.</i> ALISHER NAVOIY OBRAZI FRANSUZ ADABIY VA TARIXIY TAFAKKURIDA	470
54.	<i>Sayid Nurulloh AMINYOR.</i> ALISHER NAVOIY MA'RIFATNING PORLOQ QUYOSHI	478
55.	<i>Otabek BABAYEV, Munisa BOLTAYEVA.</i> ÜBERSETZUNGSMETHODE VON TECHNISCHEN TEXTEN	491
56.	<i>Нуриддин УБАЙДУЛЛАЕВ.</i> "ТАНАЗЗУЛ" РОМАНИДА МУСУЛМОНҚУЛ МИНГБОШИ ОБРАЗИ	496
57.	<i>Matluba MAMADIYAROVA.</i> "ALPOMISH" VA "BEOVULF" EPOSLARIDA AYOL FENOMENI	503
58.	<i>Mahbuba QARSHIYEVA.</i> ALISHER NAVOIY: MATNSHUNOSLIK VA MANBASHUNOSLIK	508
59.	<i>Feruzha SAPAYEVA.</i> MAXTUMQULI ASARLARINING TURKIY TILLARDAGI TARJIMALARI VA ULARNING TADQIQI	514
60.	<i>Bahor SHUKUROVA.</i> BADIIY ADABIYOTDA RAMZIY OBRAZLAR TALQINI	522
61.	<i>Nodira SAIDOVA.</i> "NAVOIY VA ILOHIYOT"DA "GERMENEVTIK DOIRA"DAN FOYDALANISH	530
62.	<i>Sevinchoy YOQUBOVA.</i> XX ASR BOSHLARI O'ZBEK SHE'RIYATINING YANGILANISH OMILLARI	534
63.	<i>Нилуфар ДИЛМУРОДОВА.</i> АСАД ДИЛМУРОД ЭССЕЛАРИНИНГ ГЕНЕТИК АСОСЛАРИ, УЛАРДА МУАЛЛИФ ИФОДА УСЛУБИ ВА БАДИИЙ- ЭСТЕТИК КОНЦЕПЦИЯСИ	541
64.	<i>Nodira XUDOYNAZAROVA.</i> JALOLIDDIN RUMIY VA ALISHER NAVOIY JAHON ADABIYOTI KONTEKSTIDA	547

65. *Maftuna NORQULOVA.*
**"HALI HAYOT BOR..." QISSASIDA QAHRAMON
 KONSEPSIYASI** 552
66. *Dilnavoz BOYZOQOVA.*
"YUSUF VA ZULAYHO" QISSASIDA OBRAZ TALQINI 560
67. *Махфуззоҳон ХОМИДОВА.*
"БАДОЙИЪ УЛ-БИДОЯ" ДА ИНТЕРТЕКСТУАЛЛИК 568

III SHO'BA

NAVOIY VA RUMIY IJODIDA MA'RIFAT VA MILLIYAT MASALALARI

68. *Nafas SHODMONOV.*
**"LAYLI VA MAJNUN" DOSTONI SYUJETI VA G'OYASINI
 SHAKLLANTIRGAN BA'ZI OMILLAR** 578
69. *DR. KEMAL YAVUZ ATAMAN.*
**OSMANLI DEVLETİ'NİN MANEVİ VE HAKİKİ MÜESSİSİ
 MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ** 584
70. *G'ayrat MURODOV, Shahlo SA'DULLAYEVA.*
MURSHID VA MURID MUNOSABATI 592
71. *Нусратулло ЖУМАХЎЖА.*
**ЖАЛОЛИДДИН РУМИЙ "МАШАВИЙИ МАЪНАВИЙ"
 АСАРИНИНГ КИРИШ ҚИСМИ МАЗМУНИГА ЧИЗГИЛАР** 602
72. نویسنده: پروفسور دکتر فضل الرحمن فقیہی ہروی
 نقش امیر علیشیر نوابی در تمدنآفرینی دورہ تیموریان ہرات 607
73. *Darmonoy O'RAYEVA.*
**RUMIY VA HOZIRGI O'ZBEK SHOIRLARI IJODIDA DUNYO
 TA'RIFI** 619
74. *Ulkar BAKHSHIYEVA.*
**THE ARTISTIC-AETHETIC FEATURES OF THE
 MYTHOLOGICAL APPROACH IN NIZAMI GANJAVI'S POEM
 "ISKANDARNAME" (IN THE CONTEXT OF LEGENDS
 RELATED TO KHIDR)** 624
75. بشیر احمد قرداش
 هصالح 634
76. *Odiljon AVAZNAZAROV.*
NAVOIY DOSTONLARIDA "QADAM" METAFORASI 642

	<i>Toji NOROV.</i>	
77.	ALISHER NAVOIY FALSAFIY MEROSINING ILOHIY-MA'RIFIY VA MAFKURAVIY ASOSLARI	649
	<i>Saodat MUMINOVA.</i>	
78.	AQL VA IDROK O'RTASIDAGI MUVOZANAT	662
	<i>Мустафа БАЙЭШАНОВ.</i>	
79.	“ПЯТЕРИЦА” НАВОИ В СОКРОВИЩНИЦЕ МИРОВОЙ ЛИТЕРАТУРЫ	667
	<i>زینب نوروز علی ؛ شادمحمد سہاک</i>	
80.	جاہگاہ عقل در اشعار امیر نظام الدین علیشیر نوایی	671
	<i>Usmon QOBILOV.</i>	
81.	ON THE INTERPRETATION OF THE TRUE OF HUMANITY AND THE UNIVERSE IN ARTISTIC CREATIVITY	678
	<i>دکتر نورالرحمن ناصح</i>	
82.	انسان کامل و انسان شناسی از نظر علی شیر نوایی و مولانا با رویکرد تطبیقی	687
	<i>Адҳамбек АЛИМБЕКОВ.</i>	
83.	АЛИШЕР НАВОИЙ ҲАҚИДА ТУРК ДОСТОНИ	693
	<i>Hamza ATEŞ, Kemal ATAMAN.</i>	
84.	MAVLONO JALOLIDDIN RUMIY ASARLARIDA IJTIMOİY O'ZGARISHLAR	700
	<i>Мавжуда НУРИДДИНОВА.</i>	
85.	“БОР КИТОБИ, ЛЕК ПАЙҒАМБАР ЭМАС...”	710
	<i>Shohista NIYOZOVA.</i>	
86.	MILLIY QADRIYATNING TAMAL TOSHI	720
	<i>Duygu KOCA.</i>	
87.	ALİ ŞİR NEVÂÎ'NİN ESERLERİNDE AHLAKİ DEĞERLER	727
	<i>Iroda ISHONXANOVA.</i>	
88.	XX ASR 40-YILLARIDA NAVOIYSHUNOSLIK	734
	<i>Ойдин ТУРДИЕВА, Ойша ШУКУРОВА.</i>	
89.	РУМИЙ ҒАЗАЛЛАРИДА ТИНЧЛИК ҒОЯСИ ТАЛҚИНИ	734
	<i>Nargiza SHOALIYEVA.</i>	
90.	RUMIY VA NAVOINING ISHQQA OID QARASHLARI	741
		747

IV SHO'BA
NAVOIY VA RUMIY
YOSH TADQIQOTCHILAR TALQINIDA

91.	<i>Malika SUYUNOVA.</i> HAMZA VA XALQ TEATRI	766
92.	<i>Laylo TO'YCHIYEVA.</i> "ULISS" ROMANIDA TRAGIK VAZIYAT XRONOTOPI	772
93.	<i>Nilufar HAITOVA.</i> HAMID OLIMJON – NAVOIYSHUNOS	777
94.	<i>Shaxnoza TURSUNOVA.</i> SIZIF OBRAZI: TURFA TALQINLAR	781
95.	<i>Madina VAHOBOVA.</i> "NAVOIY KIRMAGAN UYLAR QORONG'U"	786
96.	<i>Sayohat ARZIQULOVA.</i> FATMA SHENGIL SUZAR IJODIDA RUMIY AN'ANALARI	794
97.	<i>Osiyo SIDDIQOVA.</i> KOMIZM XUSUSIDA BIR-IKKI SO'Z	802
98.	<i>To'lg'anoy QULJANOVA.</i> ASQAR MAHKAM IJODIDA RUMIYONA OHANGLAR <i>Sabinabonu BERDIYEVA.</i>	810
99.	"ADABIYOTSHUNOSLIK LUG'ATI"NING ELEKTRON MOBIL ILOVASINI YARATISH XUSUSIDA	815
100.	<i>Huriniso MENGLIYEVA.</i> DUNYONING AZALIY SAVDOSI	819
101.	<i>Баҳодур ЖОБЛИЕВ.</i> УНИВЕРСАЛ ОБРАЗЛАР КЎЛАМИ	825
102.	<i>Zilola JO'RAYEVA.</i> NAVOIY VA RUMIY ASARLARIDA TASAVVUF TIMSOLLARI	829
103.	<i>Diyora O'KTAMOVA.</i> ALISHER NAVOIY FARDLARINING O'RGANILISHI	834
104.	<i>Hediye Zeynep KÖŞEK.</i> ALİ ŞİR NEVÂİ VE MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN RUMÎ'NİN ESERLERİNDE TAKVÂ	839
105.	<i>Selenay ŞAHİN.</i> ALİ ŞİR NEVÂİ VE MEVLÂNÂ'NIN SANATSAL VE DÜŞÜNSEL YAKLAŞIMLARININ MİMARİ ESERLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: SOSYO-KÜLTÜREL BİR DEĞERLENDİRME	849

	<i>Nodirjon G'AFUROV, Shahnoza YO'LDOSHEVA.</i>	
106.	NAVOIY "XAMSA"SI VA RUMIY "NAYNOMA"SIDA "NAY" TIMSOLI	856
	<i>Noila ROXATALIYEVA.</i>	
107.	"DEVONA" VA "JUNUN" TUSHUNCHALARI TALQINI	861
	<i>Sema DÜLGAR.</i>	
108.	ŞAİR FÂTİMA HANIM VE KÜTAHYA MEVLEVÎHÂNESİNE ETKİLERİ	866
	<i>İrem ERDEM.</i>	
109.	ALİ ŞİR NEVAÎ'NİN MUHAKEMETÜ'L-LUGATEYN ADLI ESERİNDE EŞANLAMLILIK	872
	<i>Dilfuza ISMOILOVA.</i>	
110.	"BİR AYOL HAYOTIDAN 24 SOAT" NOVELLASINING KOMPOZITSION TAHLILI	881
	<i>Beyza ÖZER.</i>	
111.	MÊKÂNDAN LÂMEKÂNA: ALİ ŞİR NEVAÎ VE MEVLÂNÂ	888
	<i>Ahmet Berat COŞKUN.</i>	
112.	MUHÂKEMETÜ'L-LUGATEYN'DE GEÇEN İŞ/HAREKET BILDİREN FİİLLER VE BU FİİLLERİN KUZEYBATI/KIPÇAK TÜRK LEHÇELERİNDEKİ GÖRÜNÜMLERİ	897
	<i>Aziz NORQULOV.</i>	
113.	"NASOYIM" PINJIDAGI UMR	910
	<i>Saodat FAYZIYEVA.</i>	
114.	JADID MATBUOTIDA NAVOIY IJODI TADQIQI	916
	<i>Jobir ISMATILLOYEV.</i>	
115.	MUNIS IJODIDA NAVOIY AN'ANALARI	924
	<i>Dovud XO'JAQULOV.</i>	
116.	NAVOIY VA RUMIY IJODIDA SABR TUSHUNCHASI	930
	<i>Nazokat G'OFUROVA.</i>	
117.	BİLGAMISH – BUYUK SHARQNING QADIM DURDONASI	934
	<i>Nargiza SHAMIYEVA, Jazira TULEGENOVA,</i>	
	<i>Nargiza XOLBOBOYEVA.</i>	
118.	COMPARATIVE STUDY OF MEANING EXPANSION AND NARROWING OF QUALITATIVE ADJECTIVES IN ENGLISH AND UZBEK	938
	<i>Go'zal OMONOVA.</i>	
119.	JALOLIDDIN RUMIY HIKOYALARIDA XULQ-ATVOR MASALASI	944
	<i>Madina TURSUNOVA.</i>	
120.	MARLO VA SHEKSPIR: IJODIY PARALLELLAR VA FARQLAR	949

121.	<i>Shodiya TURSUNALIYEVA.</i> "ABU RAYHON BERUNIY" DRAMASIDA FOJIAVIY VAZIYATLAR TALQINI	952
122.	<i>Gulzoda SAFAROVA.</i> ERKIN A'ZAMNING "ANOYINING JAYDARI OLMASI" HIKOYASIDA IDILLIYAVIYLIK	957
123.	<i>Nozima KARIMOVA.</i> YOVUZ BAHODIR O'G'LINING "YONAYOTGAN BUXORO" ROMANIDA TARIXIY HAQIQAT	964
124.	<i>Suhrobjon ZIYODOV.</i> YOSHLAR SHE'RIYATIDA NAVOIYGA MUROJAAT	970
125.	<i>Sherzod USMONOV.</i> ZEBO MIRZO SHE'RIYATIDA METAFORIK OBRAZLAR	977
126.	<i>Нармин БАБАЕВА.</i> ЭТИОЛОГИЧЕСКАЯ СЕМАНТИКА МИФОЛОГИЧЕСКИХ ОБРАЗОВ	983
127.	<i>Yüsra KARAÇA.</i> HZ. MEVLANA'NIN YOLU VE HAT SANATI	993
128.	<i>Lobar BERDIYEVA.</i> SHAVKAT RAHMON SHE'RIYATIDA RAMZIYLIK	999
129.	<i>Gulsevar MAMANOVA.</i> "YUSUF VA ZULAYHO": GENEZIS MASALASI	1006
130.	<i>Shahzoda VALIJONOVA.</i> NAVOIY E'TIROF ETGAN XAMSANAVIS	1014
131.	<i>Dilrabo HAYDAROVA.</i> O'ZBEK-TURK HIKOYALARIDA KOMIKLIK	1018
132.	<i>Saida DAVRONOVA.</i> ALISHER NAVOIY FAOLIYATINING O'ZBEKISTON KINOFOTOFONO MILLIY ARXIVI HUJJATLARIDA YORITILISHI	1022
133.	<i>Mirjalol SODIQOV.</i> "BUYUKLAR TUHFASI" – MUMTOZ ADABIYOT TARIXIGA DOIR TADQIQOT	1029
134.	<i>Muhayyo ISTAMOVA.</i> AYOL OBRAZI JOZIBASI	1036
135.	<i>Iroda ESHMURADOVA.</i> YANGI DARSLIKLAR HAQIDA	1041

136.	<i>Ruxsora UNAROVA.</i> AHMAD A'ZAM HIKOYALARIDA "JUMBOQ" TASVIRI	1048
137.	<i>Maftuna USMONOVA.</i> NAVOIYDA "SHOH" VA "GADO" TUSHUNCHALARI TALQINI	1052
138.	<i>Nigora TOSHMURODOVA.</i> FURQAT VA MA'RIFATPARVARLIK G'OYASI SHARIF YUSUPOV TALQINIDA	1057
139.	<i>Muxlisa ASHIRMATOVA.</i> NAVOIY VA RUMIY: MUSHTARAK DIDAKTIKA	1068
140.	<i>Dilnavoz NAJIMOVA.</i> MUMTOZ TURKIY ADABIYOTNI BOLALAR ONGIGA YETKAZISH AMALIYOTIGA DOIR	1074
141.	<i>Parvina NARZULLOYEVA.</i> XAMSA DOSTONLARIDA UCHRASHUV MOTIVINING O'RNI	1083
142.	<i>Roza QURBONOVA.</i> NAVOIY VA RUMIY ADABIY MEROSINING BOSHQA TILLARGA TARJIMASI VA CHET ELLARDA O'RGANILISHI	1090
143.	<i>Nigina FAYZULLAYEVA.</i> A.S.PUSHKIN VA F.M.DOSTOYEVSKIY ROMANLARIDA EPISTOLYAR JANRNING BADIY-ESTETIK FUNKSIYASI	1097
144.	<i>Ayşe ÖZTOKLU, Sümeyye ÇAĞLAR YILMAZ.</i> MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN RÛMÎ'NİN MESNEVÎ'SİNDE HZ. MUSA KISSASINDAN KESİTLER	1104

Laylo TO'YCHIYEVA

Tayanch doktorant

(ToshDO'TAU, O'zbekiston)

Doi. 10.52773/tsuull.conf.2025/CLWF6188

"ULISS" ROMANIDA TRAGIK VAZIYAT XRONOTOPI

Annotasiya. Ushbu maqolada "Ulyss" romanida uchraydigan tragik vaziyat xronotoplari yoritilgan. Bu xronotoplar asar uchun umumiy xronotop hisoblanmish Dublin, uy, oila xronotoplari misolida sharhlangan. Maqolada asar qahramonlarining qalb siniqliklari, o'ksinishlari ularning fojiaiy vaziyati deya qaraladi.

Kalit so'zlar. "Ulyss", Dublin, oila, uy, xronotop, vaziyat xronotopi, fojiaiy vaziyat.

Abstract: The chronotopes of the tragic situation that arose in the novel "Ulysses" are highlighted in the triangle. These chronotopes are interpreted using the example of the chronotopes of Dublin, home, and family, which are considered common chronotopes for the work. The article considers the heartbreaks and reflections of the heroes of the work as a file tragic situation.

Keywords. "Ulysses", Dublin, family, home, chronotope, chronotope of the situation, tragic situation.

Real olamni o'zida aks ettiruvchi zamon va makon tushunchasi umumfalsafiy ahamiyat kasb etib, ularni insoniyatning paydo bo'lishi bilan izohlash o'rinalidir. Chunki, odamzot paydo bo'lgandan buyon makonda yashaydi, zamonda ulg'ayadi. Shu asosda makon va zamon yoki zamon va makon tamoyillari insoniyat paydo bo'lishi bilan bog'lash maqsadga muvofiqdir. Insonning borliqni bilishga harakat qilishi makon va zamon asosida kechadi. Real olamda vaqt va makon tushunchalari mavjud ekan, bu mavjudlik badiiy olamda ham bo'y ko'rsataveradi. Adabiy asardagi vaqt va makon – badiiy obrazning asosiy tarkibiy qismlari bo'lib, ular badiiy voqelikni yaxlit idrok etishga yordam beradi va asar kompozitsiyasini tashkil qiladi. Ta'kidlash joizki, yozuvchi badiiy asar yaratishda unga makon va vaqtni muallifning dunyoqarashini aks ettiruvchi subyektiv xususiyatlar bilan beradi. Badiiy asarda sodir bo'layotgan voqealarining haqqoniyligini ta'minlashda hamda muallif maqsadini amalga oshirishda asarda belgilab olingan zamon va makon munosabatlari asosiy vazifa bajaradi. Ushbu tushuncha badiiy adabiyotda xronotop deb yuritiladi. Xronotop terminini rus olimi

Mixail Baxtin nomisiz tasavvur qilish mumkin emas albatta. Olim roman janrining turli davrlari va bir qator bosqichlarini o'rganib, xronotop atamasiga quyidagicha ta'rif beradi: ***“Adabiyotda badiiy idrok etilgan zamon va makon aro uyg'unlikni xronotop, deb ataymiz”***.¹ M.Baxtinning xronotop haqidagi qarashlari bir qator ilmiy ishlarning asos negiziga aylandi. Rus adabiyotshunosligida Fedorov, G.N.Slepuxov ishlarida ham xronotop muammosi asosiy muammolar sifatida qaralgan. Filologiya fanlari doktori, professor Uzoq Jo'raqulov tomonidan Mixail Baxtinning “Romanda zamon va xronotop shakllari” kitobining o'zbek tiliga tarjima qilinishi bu borada ulkan ilmiy yutuq bo'ldi. Ushbu tarjima nafaqat M.Baxtinning nazariy qarashlarini kengroq tushunish va o'rganish imkonini berdi, balki o'zbek adabiyotshunoslari uchun xronotop konsepsiyasini milliy adabiyot na'munalariga tadbiq qilishga keng yo'l ochdi. Mixail Baxtin ushbu ilmiy adabiy ocherklarida “Gargantuya va Pantagryul” kitobining “Panurg podasi” epizodida qo'y suruvini haydab kelayotgan savdogardan o'ch olmoqchi bo'lgan Panurg va uning qilgan ishlarini keltiradi. Bundan tashqari, dengizga tushib ketgan savdogarlarni yana qaytib kemaga chiqib olmasliklarini taminlab turuvchi, dunyo va oxiratdan vaz o'qib turgan ammo, butun fikri xayoli dengizda bo'lgan rohibning holatini kulgili tarzda tasvirlaganligini keltiradi. Shuningdek, to'rtinchi kitobda tomog'iga uzum donasi tiqilib o'lgan Anakreon, kosadagi sutga qo'shilib ketgan echki qilidan o'lgan Proter Fobiy va shunga o'xshash bir qancha komik vaziyatni yuzaga chiqaruvchi o'lim holatlarini ko'rsatadi². Professor Uzoq Jo'raqulov esa “Xamsa” dostonlari turkumida bir qator xronotop turlarini aniqlaydi. Xususan “Layli va Majnun” dostonida vaqt va makon aro uyg'unlik xronotopning universal shakli ekanligi va undagi tragik vaziyatlar ham butun insoniyatga oid ekanligini yozadi³. Olimning fikricha bu dunyo insonlarining illosiz vaziyat ichra yashashi ularning tragik holatda ekanligini ko'rsatadi. Ya'ni haq jamoliga yeta olmaslik insoniyatning tragik holati deya ta'kidlaydi. Yuqoridagi fikrlarga tayangan holda

1 Baxtin M.M. Romanda zamon va xronotop shakllari. Toshkent. Akademyashr, 2015.

2 M Baxtin. Romanda zamon va xronotop shakllari. Toshkent: Akademyashr, 2015. 24-bet.

3 Jo'raqulov U. Nazariy poetika masalalari. G'G'ulom nomidagi nashriy matbaa-ijodiy uyi. Toshkent, 2015. 124-bet.

biz modernizm romanlarida, xususan “Uliss” romani tragik vaziyat qay holatda yuzaga chiqishini tahlil qildik. Bu o’rinda Dublin, oila va uy xronotoplariga alohida e’tibor qaratdik.

Roman **Dublin** xronotopi bilan uzviy bog’liq bo’lib, u roman kompozitsiyasi va vaziyat kategoriyalari bilan murakkab munosabatda turadi. Ushbu romanda makon va vaqt, ya’ni xronotop, o’ziga xos kompozitsion usulda shakllantirilgan bo’lib, vaziyatlarning kulgili va fojiali kabi turlarini o’ziga singdiradi. Romanda Irlandiya poytaxti Dublindagi bir kun (1904-yil, 16-iyun) davomida sodir bo’ladigan voqealar tasvirlanadi. Joys xronotopni shunday tuzadiki, Dublin shahri nafaqat voqealar sodir bo’ladigan makon, balki romanning muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bo’ladi. Dublin metaforik tarzda Irlandiya milliy ozodligi va tarixini aks ettiruvchi joy sifatida talqin qilinadi. Yozuvchi Dublinni byurokratik, siyosiy va diniy qarashlar tanqid qilinadigan maydonga aylantiradi. Natijada kinoya shaklidagi kulgili holatlar vujudga keladi. Masalan: Leopold Blumning millatchilar tomonidan yodgorlik yonida tahqirlanishi – bu nafaqat absurd holat, balki Irland millatchiligidan ichki ziddiyatlarini ochib beruvchi satirik sahnadir. Bundan tashqari Stiven Dedalning universitetdagilar bilan bo’lgan bahslari – akademik tahlil va real hayot orasidagi tafovutni ko’rsatuvchi sahnalar kulgili vaziyatlarni yuzaga chiqaradi. Dublin xronotopi bu yerda hayotning absurd va kulgili tomonlarini aks ettiruvchi makon sifatida ko’rinadi.

Romanda Dublin o’tmishni sog’inish va yo’qotish makoni sifatida ham gavdalanadi. L.Blum va S.Dedal singari qahramonlar bu shaharda begonalik va muvaffaqiyatsizlik his-tuyg’ularini boshdan kechiradi. Misol tariqasida Stiven Dedalning onasi vafoti sababli uni qiynayotgan ichki konflikti, Blumning o’g’li Rudining bolaligida vafot etgani va uning ota sifatidagi bo’shliqlari asarda Dublinning tragik vaziyat bilan aloqadorligini ko’rsatadi. Bu jihatdan Dublin tragik vaziyat yaratgan xronotop sifatida namoyon bo’ladi. “Uliss” romanida uy va oila xronotoplari ham mavjudki, bunda ham ba’zan komik vaziyatlar ko’rinsa, ba’zan tragik vaziyatlar ustunligini ko’rishimiz mumkin.

Uy va oila xronotopi. Uyga qaytish motivi romanning umumiy syujet chizig’ini tashkil qiladi va Odisseyaning sayohati bilan mushtaraklik hosil qiladi. Blumning uyga qaytishi faqat makoniy

harakat emas, balki uning shaxsiy va psixologik “qaytish”ini ham anglatadi. Uy xronotopi roman kompozitsiyasida barqarorlik markazi vazifasini bajaradi. Leopold Blumning oilaviy hayoti va uyga qaytish motivi romanda Odisseyning uyga qaytish sayohati bilan mushtaraklik hosil qiladi. Uy makoni xavfsizlik, barqarorlik va tinchlikni ifoda etsa-da, romanda uy ziddiyatlar va yolgʻizlik manbai sifatida tasvirlanadi. Shaxsiy xronotop Joysning zamonaviylik estetikasida insonning ichki ziddiyatlari va oila institutiga boʻlgan munosabatini tahlil qilish vositasi boʻlib xizmat qiladi. Molly Blumning xiyonati orqali uy makonining koʻp maʼnoliligi ochiladi. Bunga L.Blumning xotini Mollii Blumga produsseri Boylandan maktub kelgan holatini misol qilib keltirish oʻrinlidir: *“Dahlizda ikkita jildli xat bilan bitta ochiq xat sochilib yotardi. U egilib xatlarni qoʻliga oldi. Missis Merion Blumga. Yurak qattiq urdi, toʻxtagudek boʻldi. Shaxdam yozuv. Missis Merion”*.¹ Boylan tomonidan yuborilgan maktubning aynan uy xronotopi bilan uygʻun holda tasvirlanishi ham muallif istagi ila dars keta boshlagan munosabatlarni ifoda etadi. Voqealar rivojida esa *“Millidan xat – dedi u ehtiyotkorona, – senga ochiq xat, yana bir konvert. U ikkala xatni xotining bukilgan tizzalari yonidagi mato adyol ustiga qoʻydi. – Pardani koʻtaraymi? U yengil harkatlari bilan qalin pardani derazaning yarmigacha koʻtararkan, xotini xatga qarab uni yostigʻi tagiga tiqib qoʻygani koʻrdi”*.² Mana shu jarayonlarda oila va xiyonat atalmish bir-biriga zid tushunchalarning namoyon boʻlishi, muhabbat, sevgi kabi tuygularning dars ketishini muallif istagi ila aynan uy xronotopi amalga oshiradi. Bir soʻz bilan aytganda farzand dogʻi yuragini kemirayotgan otaning hamda xiyonatkor xotinini ustidan nazorat qila olmay boʻshliq tomon yuz tutgan insonning fojia-vaziyatini koʻrsatadi. Anʼanaviy romanlarda uy va oila xronotopi muqaddas qoʻrgʻon, tinchlik, halovat topadigan makon sifatida tasvirlansa, “Uliss” romanida bu xronotop yuqoridagi holatlarga nisbatan zid vazifa bajaradi. Uy xronotopi bir vaqtning oʻzida ham shaxsiy makon, ham yoʻqotilgan ideal sifatida talqin qilinadi. Yozuvchi “Uliss” romanida oila va uy xronotopini anʼanaviy tushunchalar doirasida emas, balki dinamik va oʻzgaruvchan vaziyatlar orqali tasvirlaydi. Oila qon-qarindoshlikdan koʻra maʼnaviy yaqinlik sifatida talqin

1 J Joys. Uliss sarguzashtlari Toshkent.Oʻzbekiston.2013. 84-bet.

2 J Joys. Uliss sarguzashtlari Toshkent.Oʻzbekiston.2013. 85-bet.

qilinadi, uy esa nafaqat jismoniy makon, balki psixologik va simvolik yo'qotishlar, izlanishlar timsoli sifatida namoyon bo'ladi. Shu tariqa, romandagi xronotop va vaziyat kategoriyalari Jems Joys modernizmining asosiy tamoyillaridan biri bo'lib, o'zgaruvchanlik, va ichki tajribani ifodalashga xizmat qiladi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, qahramon ruhiyatidagi har qanday evrilishlar ma'lum bir vaziyatni yaratadi. U ba'zan kulgili tarzda tasvirlansa ba'zan fojiaiviy tarzda namoyon bo'ladi. Shu holatlar qay makonda va qaysi zamonda yuzaga chiqishiga ko'ra vaziyat xronotopi namoyon bo'ladi. Ko'pincha bu holatlar oniy lahzalar bilan qiyoslanadi. "Uliss" romanida ham Lyapold Blumning Steven Dedalning tragik vaziyatlari Dublin, uy, ayniqsa oila xronotoplari orqali namoyon bo'lganligini ko'rib o'tdik. Modernizm barcha jarayonlarni inkor asosiga qurganidek tragik, bazan komik vaziyatlarni ham inkor asosiga quradi. Modernizimgacha bo'lgan romanlarda oila xotirjamlik, tashqi ziddiyatlardan himoya vazifasini bajargan bo'lsa, bu tip romanlarda esa ko'ra bila turib xiyonat ichra yashayotgan insonlarning qalb siniqlari, ruhiy iztiroblari, ma'naviy tushkunlashuvini aks ettiradi.

Adabiyotlar

1. Baxtin M. Romanda zamon va xronotop shakllari. – T.: Akademnashr, 2015.
2. Jems Joys. "Uliss sarguzashtlari" roman. – Toshkent O'zbekiston, 2013.
3. Rustamov T. Kapalaklar o'yini. – T.: Sharq, 2000.
4. Rustamov T. Dengizni ko'rmagan odamlar. – T.: Global books, 2020.
5. Jo'raqulov U. Nazariy poetika masalalari. – T.: G'afur G'ulom nomidagi NMIU, 2015.
6. Жўракулов У. Алишер Навоий "Хамса"сида хронотоп поэтикasi (монография). – Т.: Тошкент турон-иқбол, 2017.
7. Темирболат А.Б. Проблема хронотопа в современной прозе: Учебное пособие. – Алматы, 2003. – С.11.
8. To'rayeva B. Zamonaviy romanchilikda xronotop poetikasi-ning qiyosiy tipologik tahlili. Diss. – Toshkent, 2022. 40-b.
9. Жўраев Т. Онг оқими. Модерн. – Фарғона: Фарғона, 2009.